

ROCKER UT: Bandet «Venjas Harem» er oppkalt etter initiativtaker bak Musikk i fengsel og frihet, Venja Ruud Nilsen.

Reportasje

Musikkterapi er langt mer enn et tidsfordriv bak murene i norske fengsler.

Brå harmoni

Ida Madsen Hestman, tekst og Tom Henning Bratlie, foto

Alle de innsatte i denne saken er anonymisert.

– Jeg var *belt* i kjelleren. Ingen andre kunne hjelpe meg ut da. Den eneste som fikk meg til å gå ut fra cella, var Venja. Hun tok meg med – ned i kjelleren.

Hanne ler høyt av sitt eget ordspill, men bak lurer et alvor.

Bredtveit var kjent som Norges største kvinnefengsel, før det ble midlertidig stengt, og man begynte å flytte innsatte til andre fengsler i løpet av 2023. Da hadde alarmen gått om forholdene i fengselet flere ganger, blant annet av Sivilombudet. Oppfatningen til Statsbygg var at bare å oppholde seg i bygget i seg selv, representerte en risiko for liv og helse.

26 mennesker har tatt sitt eget liv i norske fengsler siden januar 2021.

Mestring og mening

Etter at Hanne fikk undervisning av musikkterapeut Venja Ruud Nilsen, kjenner hun på følelsen av å «bare ha vokst». Endelig var hun dedikert til noe, og ikke bare hva som helst: noe som oppleves som viktig.

– Jeg skulle helst ha lært meg alt i går. Kanskje man kommer lengst med omveier av og til, tenker hun høyt.

Kjelleren Hanne snakker om, er ikke en sånn mørk skrekfilm-kulisse som man ser for seg. Den fungerer til daglig som et lite gymrom, med hvitmalte vegger.

Her har mange av de innsatte hatt sitt første møte med Ruud Nilsen. Også Hanne, som holder til på B2. Det er en åpen anstalt bare et sneipkast fra høysikkerhetsfengselet, hvor man forbereder seg på å komme tilbake til samfunnet gjennom et mer til-litsbasert system. Mer ansvar, og mer frihet får man, men det er musikken som gjør at Hanne fullstendig glemmer alt.

– Før jeg kom hit, besto livet av rusmidler og diverse. Det var en ganske tung livsstil jeg ikke vil tilbake til.

– Jeg kjenner veldig på mestringsfølelse gjennom musikken, og det tror jeg er sunt. Hvis jeg har fått en dårlig nyhet, kan jeg sette meg ned med keyboardet på rommet mitt og avregere gjennom det. Faktisk, så føler jeg at jeg presterer litt bedre når jeg føler meg litt sånn – nnngh! – tent på noe, erkjenner hun og ler.

Pioner og kasteball

I kjelleren er musikkterapeut og pedagog Venja Ruud Nilsen godt i gang med å bygge et provisorisk keyboard-stativ av step-kasser, stabla oppå hverandre. Hun kiler en sliten Tork-tørkerull under siden av et keyboard så det ikke vipper.

Det har vært en lang kabal å legge, å finne ut av hvor samspillstimene skulle foregå i dag. Lyd bærer godt på Bredtveit – på godt og vondt. Hvis man setter i gang trommer noe annet sted enn i kjelleren, høres det gjennom hele bygget.

Hva som kan fungere som musikkrom varierer fra dag til dag her i gymrommet

eller i kirkerommet. Kommer det en fysioterapeut eller prest, bærer det ut. Dermed er hun og elevene kasteballer på anstalten. I mer enn 30 år har Ruud Nilsen hatt musikkundervisning for innsatte uten eget musikkrom.

Det begynte med en spillejobb på Bredtveit med bandet Gaia. Da var Ruud Nilsen nesten ferdig utdanna musikkterapeut.

– Fritidslederen her, Bente Hagesæther Scheel, sa at det hadde vært bedre om kvinnene kunne spille sjøl. Jeg fikk totalt kick på det, forteller hun.

Før Ruud starta prosjektet «Musikk i fengsel og frihet», var det ingen slike tilbud. Nå jobber hun for at musikken skal være et velferdsgode i fengsel, men også et rehabiliteringsverktøy. Målet er å integrere innsatte tilbake til hverdagen de har vært isolert fra med musikken som verktøy. Det starta på Bredtveit – som et feministisk prosjekt:

– Det va'kke helt vanlig at kvinner spilte i band da jeg starta med dette på 90-tallet, sier hun kontant.

Ruud fikk noen lønnede musikktimer på rundt hundre kroner i timen. Så meldte spørsmålet seg: Kunne dette bli del av voksenopplæringen man tilbyr i fengselet? Etter hvert som hun jobbet seg oppover innebar søknadsskriving og lobbyvirksomhet på Stortinget. Den gang var det Inga Marte Thorkildsen som satt i justiskomiteen, og hun ga grønt signal.

Måtte ekspandere

En gruppe unge kvinner har begynt å innta plasser ved sine respektive instrumenter i kjelleren på Bredtveit. En siste person orker så vidt å være menneske i dag, men ingen klandrer henne for det. Venja Ruud Nilsen har skrudd på sjarmen for å få henne ut av rommet og spille litt gitar. Røykepause lokker mest.

Ruud Nilsen stemmer i med sin *all time high*-klassiker, og låta som innlemmer alle nybegynnere i hennes musikkunivers: 4 Non Blondes' «What's Up?»:

And I try / Oh my God, do I try / I try all the time / In this institution / And I pray / Oh my God, do I pray / I pray every single day / For a revolution.

I denne skranglete, nedstrippa versjonen, med kassegitarer, ulike keyboards på step-kasser med tørkerull under, løftes stemningen i rommet. Lyder og stemmer med ulike aksenter og språk søker og treffer hverandre. Minuttene før hadde det vært noe småkrangling. Brått blir det harmonisk.

– Jeg fikk litt gåsehud akkurat nå, sier en stemme bak det ene keyboardet.

Ruud Nilsen kunne ikke bare lage tilbud for fem prosent av de innsatte i norske fengsler. Dermed ble det en innsats for å få til ordningen for menn også. Musikktilbudet ble oppretta på 25 soningssteder i Norge, og Ruud Nilsen reiste til Bergen, Tromsø, Kristiansand, Bodø, Trondheim, Oslo fengsel.

– Men jeg husker at jeg den gang var

Musikk i fengsel og frihet

■ Tilbud i løpet av soning og ettervern ved 40 ulike norske fengsler.

■ Startet på Bredtveit i 1991, i regi av Venja Ruud Nilsen

■ Musikkterapi-prosjektet ble tilknyttet Norsk Musikkråd i 1996.

■ Er i dag et landsdekkende tilbud, med en stillingsprosent som varierer i tråd med finansiering.

■ Denne artikkelen har blitt realisert med støtte fra Klassekampens venner.

usikker på om jeg ville trives med dette. Eller om jeg overhodet ville få det til.

En rød tråd i livet

– Venjas arbeid har vært utrolig viktig for utviklingen av musikkterapi i fengsel i Norge. Hun er en inspirasjon og foregangs-person på feltet både her hjemme og internasjonalt.

Før musikkterapeut Kjetil Hjørnevik er det enkelt. Han har selv jobbet i fengsel i 12 år før han gikk inn i academia, som forsker på feltet ved Universitetet i Bergen. Sentralt i Hjørneviks egne funn, er musikkens bidrag til opplevelsen av å ha en identitet, i sammenheng med sin egen livshistorie, eller narrativet om deg selv.

– Det som går igjen, er at de som klarer å konstruere en slags sammenhengende historie av livet og identiteten sin, er de som klarer seg best, forteller han.

– Musikk kan knyttes til barndom og vuggesang, til ungdomstid og opprør – altså alt det du har vært med på. Den skaper mange sammenhenger som du kan bruke til å veve sammen en fortelling om hvem du er og hvor du kommer fra. Du kan bruke det du har her og nå, for å skape en sammenheng og en rød tråd i livet. Det gir også en mulighet til å tenke framover, mener han.

Å gjøre forskning på effekten av musikkterapien på en kvantitativ måte har vært notorisk vanskelig, forteller Hjørnevik:

– De eneste objektive kriteriene man har til å måle sånt, er om man har begått kriminelle handlinger senere, altså tilbakefallsprosenten. Men om det har gått bra eller ikke, det ser man jo ikke før man eventuelt har begått en ny kriminell handling.

Det er med andre ord et ganske umulig kriterium å bruke.

– Derfor er det mer interessant innafor musikkterapifeltet å ha fokus på livskvalitet og opplevelse av god helse i bred forstand. Og det er derfor det er viktigere å få fram brukerperspektivet.

Redningen på cella

Alle som har spilt litt i band eller korps veit at samspill innebærer fallgruver. I fengsel forsterkes det på flere vis.

– Det kan være veldig ulike nivåer. Plutselig kommer noen inn som er kjempegode, og tar styringa. Eller, så må du spille med noen som ikke kan noe, og da kan det være litt frustrasjon rundt det. Eller du kan ha et jævla kult band ei uke – og så, bare uka etter er det bare noe helt annet. Sånn er det.

Vi har flyttet oss til herrerne i Oslo fengsel på Grønland, og kommer i prat med en nybegynner på tangenter, som er mest interessert i noter og musikkteori, Morten.

Høysikkerhetsfengselet på Grønland er et av Norges største med plass til 243 mannlige innsatte. Det er på alle måter et helt annet univers fra Bredtveit. I lys av den illevarslende dommen over tilstanden i kvinnefengselet, er det nesten tragikomisk hvor mye mer ressurser som er brukt her på eget fritidsbygg med plass til treningsrom, gymsal, musikk, og undervis-

«Det er så bra tilbud her, at vi sloss – fysisk – for å få plass i studio»

Stein

KRINGKASTINGS-ORKESTRET VÅREN 2025

Torsdag 9. januar kl. 19.00
NRK Store studio
DANSER UTEN DIRIGENT
Malin Broman, fiolinist og leder
♫ Valborg Aulin: Scène de bal
♫ Max Bruch: Svenske danser
♫ Antonin Dvořák: Symfoni nr. 8

Torsdag 16. januar kl. 19.00
NRK Store studio
FRISK PUST KORKS BLÅSERE
Christian Eggen, dirigent
Jon Gjesme, fiolin
Joachim Carr, piano
♫ Alban Berg: Kammerkonsert for fiolin, klaver og blåsere
♫ Copland, Barber, Sjostakovitsj

Onsdag 22. januar kl. 19.00
Universitetets aula
HORN MUSIKK FRA TOLKIENS SKOG
Jamie Phillips, dirigent
Ben Goldscheider, horn
♫ Gavin Higgins: Hornkonsert
♫ E. Elgar: Enigma-variasjoner

Torsdag 27. februar kl. 19.00
NRK Store studio
GÅSEMOR OG GITAR
Finnegan Downie Dear, dirigent
Jacob Kellermann, gitar
♫ Francisco Coll: Turia, gitarkonsert
♫ Maurice Ravel: Gåsemor

Torsdag 6. mars kl. 19.00
NRK Store studio
CELLO OG SKJEBNE
Amalie Stalheim, cello
Patrik Ringborg, dirigent
♫ J. Haydn: Cellokonsert i D-dur
♫ Johan Halvorsen: Symfoni nr. 2, «Fatum»

Billetter og alle konserter på nrk.no/kork

NRK
Kringkastings-
orkestret

→ ning. Musikkrommet ser forholdsvis nytt ut, med trepaneler bygget for god lydopplevelse – og god lydisolasjon. Ingen lyd slipper ut.

– Han som var så god på gitar og hadde gehør, han ble kanskje løslatt? Spør Venja Ruud.

– Nei, han er her fortsatt.

– Ja, da ringer jeg og hører om han vil være med.

De må ofte spørre litt rundt. Om noen har glemte det, eller har en drittdag, må hun skru på sjarmen og prøve å lokke dem ut. Etter hvert kommer folk på plass.

– Musikk er jo en måte å uttrykke alt man kjenner på av angst og følelser, forteller Morten entusiastisk.

Han har vært rusmisbruker i tretti år, og slutta med det, forteller han.

– På mange avdelinger er man innelåst tjue timer i døgnet. Det å kunne ha et instrument på cella er den store redningen.

– En gang jeg kjente på at jeg var innelåst som et dyr, spilte jeg piano nesten frenetisk. Og det kjentes som medisin. Uten musikk, er det som jeg amputerer en viss del av sinnet mitt, forteller Morten.

Sensurert

Ove, som har satt seg litt reservert bak keyboardet i hjørnet, er enig. Han har drevet med musikk fra han var åtte-ni år gammel. Nå utnytter han hvert eneste ledige sekund til å spille så mye han rekker før selve timen starter. Det går i Michael Jacksons «Earth Song».

– Jeg føler meg fattig uten, sier han, for han blir overdøvet av en ny stemme som har kommet inn: Han som var så god på gitar og hadde gehør.

– Hadde det ikke vært musikktilbud her, hadde jeg vært død for lenge sia, sier han kontant.

Lik de andre i denne saken er han anonymisert, men la oss kalle ham Stein.

– Det er så bra tilbud her, at vi sloss – fysisk – for å få plass i studio.

– Det er mye sinne som kommer lett ut i musikken, forteller Stein.

Men det er tydeligvis ikke alt av sinne som er like lov å synge om i fengselet – selv om revolusjon er greit, som i 4 Non Blondes' «What's Going On». Også kunstens uttrykksformer kan få deg på isolat, forteller Stein, som vet hva han snakker om:

– Jeg ble anmeldt for drapstrusler da jeg laga en låt.

Det var en klagesang, eller kanskje vi skal si niddtale, om en spesifikk fengselsbetjent. Jeg får høre den sensurerte versjonen. Den går blant annet sånn her: *Når jeg slipper ut og er ute på gata / bør du se deg over skulder'n / du er jævli' baha!*

– Om du slenger dritt om politiet, er du prisgitt et system som har sine egne kriterier for hva som er greit, påpeker forsker Kjetil Hjørnevik.

– Det kan også være mange versjoner av virkeligheten i et fengsel. Og det er ikke sikkert at rettspapirene er den eneste sannheten. Det er ikke bare én versjon av noe.

Hjørnevik forteller om da han var på en fengselskonsert som ble stoppa fordi flere av de innsatte begynte å rappe om betjentene.

– Ofte er betjentene veldig positive og støtter musikktilbudet til innsatte. Likevel er det en spenning i maktforholdet, forteller Hjørnevik.

– Du har ikke full kunstnerisk frihet eller yringsfrihet i fengsel.

– Det er en del av pakka. Sånn er det på utsida også, men fengselet forsterker dette. Du kan ikke skrive en låt om å deale mens du sitter inne, på samme måte som du kan på utsida.

Creep

Norsk kriminalomsorg blir ofte framstilt som koselig og problemfritt, men Norge har i over 20 år vært kritisert av FN's tilsyns-

organer og Europarådets torturkomité for situasjonen for psykisk syke innsatte i fengsel. Det innebærer kritikk for omfattende bruk av isolasjon.

– Vi ser trivelige reportasjer om «Scandinavian exceptionalism» som har blitt et eget begrep, for i Skandinavia har vi «fått det til». Men realiteten er mer nyansert, og som innsatt er du prisgitt folkene rundt deg.

Vi har også en tendens til å tenke på musikk som noe utelukkende fint, men Hjørnevik mener det også kan brukes til å dominere og manipulere, på alle mulige måter.

– En utfordrende posisjon å stå i når du jobber med folk som ytrer seg i fengsel, er spørsmålet om hvor grensa går for sensur. Som når noen rapper om at man vil «ta» en betjent. Musikken har i seg et potensial som er positivt, men kan også være veldig støtende.

Dette mangfoldet ligger i musikkens natur. Derfor er det så verdifullt. I dette landskapet blir musikkterapeutens rolle viktig.

– Hvilken låt skal vi ta i dag?

Venja Ruud Nilsen er sikkert halvparten så stor som mennene hun oppholder seg i rommet sammen med. Den sympatiske røsten hennes skjærer igjennom.

Alle lytter når Ruud Nilsen prater.

Det blir enstemmig vedtatt at det blir Radioheads «Creep».

– Hvem skal spille trommer, spør Ove fra hjørnet på keyboardet.

– Det er problemet her: folk blir løslatt hele tida, sier Venja, og tar plass bak stortromma.

Stein synger med sin skranglete røst, men treffer alle tonene. Det er så teksten blir viktigere i denne konteksten, gjennom Steins stemme, som vitner om alt han har opplevd.

Verden er borte i noen minutter.

I wish I was special / You're so fuckin' special / But I'm a creep / I'm a weirdo / What the hell am I doin' here? / I don't belong here.

– En nydelig sang, altså, fastslår Venja.

– Men gitaren er sur, påpeker Ove.

musikk@klassekampen.no

MUSIKK I FENGSEL OG FRIHET: Initiativtaker og prosjektleder Venja Ruud Nilsen trodde ikke det skulle bli mulig å få til Musikk i fengsel og frihet i så stor skala. Veien har vært humpete.

«Han som var så god på gitar og hadde gehør, han ble kanskje løslatt?»

Venja Ruud Nilsen